

“Alevi Açılımı”nın Neresindeyiz?

NİGAR TUĞSUZ

- “Alevi Açılımı”nda nerede kalmıştık?
- Alevilerin açılımdan temel beklentileri nelerdir?

Türkiye’deki Alevilerin sorunları ve talepleri bugün düne göre siyaset sahnesinde daha fazla yer alıyor. Aynı oranda artan akademik ve toplumsal ilgi birikmiş problem alanlarının ortaya çıkartılmasına ve tartışılmasına imkan sağladı. 2009 yılında Alevilerin sorunlarını ilk ağızdan öğrenmek ve diyalog yoluyla çözüme kavuşturmak amacıyla düzenlenen “Alevi Çalıştayları” şimdiye kadar yapılan en geniş katılımlı diyalog zemini olarak önemli bir dönüm noktasıdır. Alevi kanaat önderleri, gazeteciler, akademisyenler ve sanatçılardan oluşan farklı kesimlerin Alevi temsilcileri ile yedi ayrı çalıştay yapıldı. Demokratik Açılım sürecini yürüten dönemin Devlet Bakanı Faruk Çelik’in meseleye yaklaşımı Alevi sorununun devlet düzeyinde tanınmasının ve çözüm üretme iradesinin ortaya konulmasının önemli bir göstergesi oldu. “Yüzlerce yıllık bir geçmişi olan, ihmaller ve diyalog eksikliği neticesinde günümüze kadar gelen Alevi-Bektaşî topluluğunun sorunları olduğu” resmi ağızdan kabul edildi. Türkiye’nin demokratikleşmesi ve normalleşmesi adına atılan önemli adımlardan “Alevi Açılımı”nın ana motivasyonunun “sorunları gelecek nesillere bırakmamak” olduğu söylendi.

Çalıştayların sonuç metni olarak Doç. Dr. Necdet Şubaşı tarafından yazılan *Alevi Çalıştayları Nihai Raporu*’u,¹ tarihsel süreç içinde Aleviliğin, problem alanlarının ve çözüm yollarının, geniş katılımlı bir müzakere zemininde tartışılmasından doğan önemli bir metindir. Alevi toplumu içindeki çoksesliliği ve diyalog arayışını reddeden anlayış bir kenara bırakılırsa bu çalıştaylar Aleviler tarafından da benimsenmiştir. Farklı Alevi çevrelerin temsilcileri ile bir araya gelinen çalıştaylardan çıkan sonuç bildirgesini olumlu karşılayanlar olduğu gibi,² herhangi bir diyalogu reddeden ya da bazı kritik noktaları eleştirenler de oldu.³ Buna rağmen çalıştayları düzenleyen Subaşı’nın kendi ifadesiyle hem çalıştaylar hem de sonrasında hazırlanan *Nihai Rapor* genelleyici yaklaşımların ötesinde bir değerlendirmeyi hak ediyor.⁴ Üzerinde uzlaşılan ve ihtilafa düşülen alanlara işaret et-

1. Necdet Subaşı, *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, (Ankara, 2010).

2. “Bakan Çelik’e ‘Alevi Çalıştayı’ teşekkürü”, Haber7.com, 1 Nisan 2011. <http://www.haber7.com/ic-politika/haber/728819-bakan-celike-alevi-calistayi-tesekkuru>.

3. “AK Parti hükümetinde başlatılan Alevi Çalıştaylarını eleştirmek amacıyla toplanan Alevi örgütleri Alevi Kurultayı düzenliyor”, Internethaber.com, 16 Ocak 2011, <http://www.internethaber.com/alevilerin-ak-partiden-bekledigi-acilim--321624h-p1.htm>.

4. Necdet Subaşı, “İtimat, sorgu ve iltifat”, *Sabah*, 9 Nisan 2011.

NİGAR TUĞSUZ

Lisansını Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, yüksek lisansını ODTU Sosyoloji bölümünde tamamladı. 2006-2007 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi Tarih bölümünde Avrupa tarihi ve Küreselleşme dersleri aldı. 2009 yılında Siyaset Bilimi alanında başladığı doktora eğitimine devam ediyor. Sosyal kimlikler, kimlik politikaları, Alevi Kimliği, gruplararası ilişkiler, toplumsal entegrasyon ve çözümler konularında yoğunlaşmaktadır. Toplum ve Kültür masasında araştırmacı olarak çalışmaktadır.

mek samimi çabaların devam edebilmesi adına önemli görünüyor. Alevi sorununda eski bir alışkanlık olarak zaman zaman zaman tırmanışa geçen toplumsal refleksleri suçlu ilan etmek yerine, diyalogun sürdürülmesi ve çözüm üretme iradesinin sıklıkla beyan edilmesi yeni bir yaklaşım biçimi olarak gittikçe belirginleşiyor. Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun birkaç gün önce Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği tarafından düzenlenen 4. Uluslararası Hacı Bektaş Günü'ne katılarak "Başbakanlık görevini aldıktan sonra Hacı Bektaş Veli'den destur aldım" demesi Alevi-Sünni geleneklerinin birlikteliğine yaptığı vurgu itibarıyla önemliydi. Hacı Bektaş geleneğine kendisini de bu geleneğin bir parçası olarak gördüğünü söyleyerek sahip çıktı. "Bir öteleme varsa önce ben müdahale edeceğim" diyerek Alevilere yapılacak her tür ayrımcılığa karşı çıkacağını ifade etti.⁵ Alevilerin taleplerinin muhakkak yerine getirilmesi gerektiği anlamına gelen net ifadeleri ile hem çözüm iradesinin kararlılıkla devam ettiğini hem de netleşen talepler üzerinde çalışıldığını gösterdi.

Alevilerin uzun yıllardır dalgalı bir tonda dillendirdikleri ve çalıştaylar ile üzerinde anlaşmaya varılan talepler birkaç başlık altında toplanabilir. Bunlardan en önemlisi ve kapsayıcı olanı ayrımcılığın ortadan kaldırılması talebidir.⁶ Hem sosyal psikolojik hem de hukuksal açıdan ele alınması gereken bu talebin çerçevesi oldukça geniştir ve esasında diğer taleplerin de ana fikrini oluşturur. Türkiye'de Alevilere ne tür bir ayrımcılık yapıldığı sorusu günlük yaşamda kullanılan dilden vatandaşlık haklarına kadar geniş bir yelpazede cevaplandırılabilir. Gerçekten ayrımcılık yapıp yapılmadığı sorgulaması artık geride kalmıştır. Hem toplumsal yaşamdaki hem de medya ve siyaset dilindeki ayrımcılığın izdüşümleri farklı mecralardan takip edilebilir ve bu konuda çok sayıda akademik çalışma da vardır.

Türkiye'de Alevi-Sünni ilişkileri kendisine has dinamiklere sahiptir. İki grup arasındaki ilişkinin doğrudan çıkar çatışması yerine çok daha karmaşık ve sofistike bir doğası vardır. İlişkinin hiyerarşik yapısı Türk siyasal sisteminin beslediği ve büyüttüğü, uzun yıllar

görmezden gelinerek kronikleştirilen bir duruma işaret eder. Dolayısıyla tek bir cevabı olmayan sorun ancak bütüncül bir bakış açısıyla ele alınabilir ve yapılacak reformların da aynı şekilde kapsayıcı ve çeşitlilikte olması gerekir. Örneğin sosyal psikolojik açıdan ayrımcılığın önlenmesi, "birlikte yaşam kültürü"nü yerleştirilmesi ve mevcut ayrımcı dile hayat hakkı tanımayan yeni bir dil inşa etmeyi gerektirecektir. Gündelik hayatın her alanına sirayet eden kimlikler arası hiyerarşiyi açığa vuran ayrımcı dilin demokratikleştirilmesi, somut adımları sağlamlaştıran gerekli bir zemindir. Bu hedef doğrultusunda kültürel politikalar üretilebileceği gibi mevcut yapıyı değiştirecek tedrici reformlar da önerilebilir. Soyut ve içeriği belirsiz görünen her tür ayrımcılığın ortadan kaldırılması talebi en başta tarafların kendilerini eşit değerde görmeleri koşuluyla mümkündür. Örneğin, Alevilerin taleplerine cevap üretmeye çalışırken teolojik alanda yeni bir bilgi üretilmesi gerektiğinin söylenmesi, mevcut durumdan hareket etmek yerine teolojik bir sorgulamaya girişilmesi bizatihi kuşkuyla karşılanabilir. Dile yansıyan iktidar ilişkileri ve maduniyetlerin konuşmayı imkansız hale getirmemesi için öncelikle tarafların ortak bir dil kurmaya açık ve hevesli olması gerekir. Alevilerin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları vurgulamak ya da Aleviliğin şifahi bir kültür olduğunun altını çizmek bugüne kadar çözüm üretme sürecine katkı sağlamadı. Kültürel sembollere değer verilmesi ve bunun çeşitli vesilelerle hissettirilmesi, Türk kültüründe Aleviliğin anlam dünyasının anlatılmaya ve yaşatılmaya çalışılması örnek adımlar olabilir. Ayrıca ayrımcılık ve nefret suçu ile ilgili yasaların tekrar gözden geçirilmesi ve yaptırımlarının artırılması, etnik-dinsel-kültürel ayrımcılıktan kaynaklanan dışlamaların bireysel insiyatiflere terk edilmemesi önemli beklentiler olarak masada duruyor. Diğer taraftan Alevilerin de her tür siyasi iktidarı kötü niyetli ve asimilasyoncu olmakla suçlayan niyet okuyucu söylemi diyalogu tıkayan önemli bir etkidir.⁷ Geçmişin gerilimlerini hikayeletirmek ve bugüne ak-

5. "Davutoğlu'ndan Hacıbektaş'ta Dersim mesajı", *Sabah*, 8 Kasım 2014.

6. Necdet Subaşı, *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, (Ankara, 2010), s. XIII.

7. Güven Gürkan Öztan, "Direnmeyi İbadet Kilanlar: Aleviler ve Özgürlük", *Bianet*, 18 Ekim 2013, <http://www.bianet.org/bianet/toplum/150658-direnme-yi-ibadet-kilanlar-aleviler-ve-ozgurluk>.

tarmak yerine yeni bir dil arayışı ve her kesim için öncelikle eleştirel bir öz düşünüm çabası gerekiyor.

Kısaca, bir üst başlık olarak ayrımcılığın ortadan kaldırılması talebinin kapsadığı alanların çeşitliliği titizlikle düşünülme hakkı ediyor. Anayasal adımlarla eş zamanlı olarak birlikte yaşam kültürünün kazandırılmasına ya da kuvvetlendirilmesine dair hedefler de toplumsal ihtiyaçlar listesinde yer alıyor. Hiç şüphesiz karşılıklı inşa edilecek güven ve kurulacak ortak dil dönemseller olarak değişecek somut taleplerin öncesindeki ilk adımdır.

Ayrımcılığın ortadan kaldırılması talebini, Aleviliğin etnik-kültürel-dini bir kimlik olarak anayasal tanıma talebi, zorunlu din derslerinin kaldırılması ya da din derslerinin içeriğinde Alevilikle ilgili düzenlemeler yapılması, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın pozisyonunun laiklik çerçevesinde yeniden düzenlenmesi, Cemevlerine ibadethane statüsü verilmesi ve Alevi dedelerine maaş bağlanması veya sosyal statüye kavuşturulmaları talepleri takip ediyor.⁸ Başta değinilen psikolojik gerekliliklere ilaveten somut taleplerin en azından birkaç madde için netleşmiş olması ve bu taleplerin uzun süredir tartışılıyor olması çözüme yaklaşmak adına önemli adımlardır. Fakat taleplerin doğasının Türkiye'de din-devlet ilişkilerinin karmaşık yapısı ile şekillenen siyasal sistemi de zorlayacak nitelikte olduğunun unutulmaması gerekir. Hem Alevilerin hem de Sünnilerin ideolojik tutumların ötesinde sistemsel değişiklik ihtiyaçlarını hesaba katmaları gerekecek. Türk resmi ideolojisi Alevi sorununu bizzat üreten ve besleyen bir

yapıya sahiptir. Buna rağmen tarafların söylemlerinde karşılıklı zorlukları kabul ederek işbirliğine girebileceklerinin işaretleri vardır. Bu zorluğu aşabilmek için gerekli olan ortak dilin inanç özgürlüğü perspektifi yanında anayasal haklar/vatandaşlık hakları perspektifini de gerektirmesi sürecin uzamasına neden oluyor. Anayasal değişimlerin nasıl yapılacağı, etnik-dini-kültürel bir aidiyet olarak Türkiye'deki başka kimliklerle kesişen yönleri de olan Alevi kimliğinin tanınmasının hangi kavramlar kullanılarak yapılacağı teolojik değil teknik ve hukuksal bir sorgulamadır. Gerek cemevlerinin statüsü gerek milli eğitimde din derslerinin yer alması/almaması gibi konular için meselenin tüm taraflarının yer aldığı çok özel ve belki uzun soluklu çalışmalar gerekebilir.

Bunun yanında meselenin uzun süredir kamuoyunda tartışılıyor olmasından kaynaklanan bir zihinsel birikimi de taşıdığı unutulmamalıdır. Zorunlu din dersleriyle ilgili anayasal bir düzenleme yapılması, cemevlerine hukuki bir statü kazandırılması ve eşitlik ilkesine göre tüm dini grupların ihtiyaçlarının devletçe karşılanması gerektiği gibi temel konularda esasında tam bir uzlaşmaya varılmış olmasına rağmen somut adımların gecikmesi yapısal bir soruna işaret ediyor. Bu durum hem kamuoyunda hem de tartışmanın tarafı olanlarda ümitsizliğe neden olabilir. Çözumsuzlüğün bireyleri ya da grupları siyasi karar alma süreçlerinden yabancılaştıran ve marjinalize eden sonuçları olduğu unutulmamalıdır. Bundan dolayı toplumsal beklenti, politikacıların tüm kimliklerin taleplerini dönüştürmeye gerek duymadan dinleyebilecek, uzlaştırabilecek ve her şeyden önce bu güveni verebilecek bir otoriteye sahip olmaları gerektiği yönündedir.

8. Necdet Subaşı, *Alevi Çalışmaları Nihai Rapor*, (Ankara, 2010), III. Bölüm; Liberal Düşünce Topluluğu, "Türkiye'nin Demokratikleşmesi ve Alevi Talepleri Tespit ve Öneri Raporu", 25 Ocak 2014, Ankara, <http://www.liberal.org.tr/upresimler/turkiyenin-demokratikleşmesi-alevi-talepleri-rapor.pdf>.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://twitter.com/setavakfi)

SETA | Ankara

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya
06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312.551 21 00 | Faks: +90 312.551 21 90

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı
No: 41-43 Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 315 11 00 | Faks: +90 212 315 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite
1106 Washington, D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen
Flat No 19 Kahire MISIR
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985